

האשה הנשקפת בעד החלון

מאת

שולה אברמסקי

מוטיב משלש במקרא הוא מוטיב האשה הנשקפת בעד החלון. חוטי דמיון עוברים בין השלש — אם סיסרא, מיכל בת שאול, ואיזבל: מעמד וגורל. שלשתן מתארות כאויבות ה' ושלשתן נענשות על כך בידי אדם שהועד לזאת על-ידי ה', כשבכל המקרים הללו התחזה אדם זה לידיד ובגד בהן תוך שהוא מנצל את אמונן בו. בעונש שלשתן, שנעדר הכבוד ממנו ועמים יש בו גם השפלה, שזור מות: לשלשתן אין המשך, ביתן נדון לאבדון. שלשתן נמשכות אל החלון מתוך צפיה ופותחות בעקבות עמדן בו בדורשיה, שהוא השלב האחרון בדרך לכליה הנחרצה שתבוא עליהן. השלש הן מלכות בנות מלכים הנשקפות בחלון אלי קץ מלכותן וברגע האחרון של היותן מלכות — הוא זמן עמדן בחלון — מתנהגות באפן מלכותי.

א. אם סיסרא

האחת מבין השלש אשר לא נאמר עליה במפורש כי מלכה בת מלך היא, היא אמו של סיסרא. גם אין מסופר כי סיסרא עצמו מלך הוא, נאמר רק כי שר צבאו של יבין מלך חצור הוא וכי מקום מושבו הוא חרשת הגויים (שופטים ד', ב). אלא שבשירת דבורה נאמר: "באו מלכים נלחמו אז נלחמו מלכי כנען בתענך על מי מגדו" (שם ה', יט), ומפסוק יג בפרק ד' אנו למדים כי היה סיסרא מלך בחרשת הגויים¹. סיסרא מלך היה, ולפיכך היתה אמו גבירה: "חכמות שרותיה תענינה" (ה', כט), ומכאן שמלכה היא אמו, מלכה המצפה לשוב בנה המלך מן המלחמה².

סיפורה של אם סיסרא הוא ספורה של מלכה נכריה בארץ נכריה, אולם קשורה היא לישראל שמפלתה באה לה מידי ישראל, ובאה לה מפלתה מיד ישראל בהיותה אויבת ה'. לא אלילות הוא חטאה, שזו אינה נחשבת חטא לגויים, אבל היותה אויבת

1 לענין היחס בין יבין לסיסרא ומדוע כונה יבין מלך כנען, על אף שנאמר, כי מלך בחצור, ר' מ.צ. סגל, מבוא המקרא, ספר ראשון, עמ' 170-170א.

2 אמנם לא נאמר, כי בת מלך היתה, אך הדעת נותנת, אם אך היה סיסרא בן שושלת מלוכה, ולא חופס השלטון בחזקה, כי בת מלך היתה. שאז היו המלכים (במקרה זה אבי סיסרא) נושאים להם בנות מלכים.

לישראל, עם ה'. אמנם לא נלחמה בפעל בישראל, אולם חתה למפלתו הנחרצה ושמחה בבזה שיבו בנה בנפש וברכוש, ותוכף לכך הכתוב: "כן יאבדו כל אויבך ה'". חטא חטאה לה' ונענשה, וחטא לה' ענשו מות. היא לא נלחמה בפעל ועל-כן אין זו היא שמתה במלחמה, אלא משא-נפשה — בנה — אשר בקשה כי ימלא את משא-נפשה — הרג בישראל. ולא בדרך של כבוד מת בנה, אשר היא כמלכה חזתה את נצחוננו המפאר שילוה במסע נצחון, שמשמעותו: הפסד בלתי-מכבד של ישראל. לא כגבור מלחמה מת סיסרא, לא כשאול ולא כאחאב שגם עליהם יצא קצף ה' ונגזר כי יספו במלחמה: סיסרא נמלט מן המערכה ברגליו ובקש למצא לו מחסה בטוח: מזון ואשה ולינה, בעוד לוחמיו נספו במערכה. בחזונה ראתה אותו אמו לוקח לו שלל נשים, והנה אשה הפכה את הקערה על פיה: לא היא שללו, כי הוא שללה. לא במלחמה הרג סיסרא, לא איש גבור חיל הכריעו, כי במחבא יד אשה היתה בו (ועל הקלון שבמות לוחם מיד אשה, ואפילו הדבר מול פני המלחמה, ר' שופטים ט', נד). והנה אדם זה שבידו נפל סיסרא ידיד היה: "כי שלום בין יבין מלך חצור ובין בית חבר הקיני" (ד', יז), יתרה מזאת, אדם זה התראה כידיד המבקש לעזר: "ותצא יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל תירא" (שם, יח). וידיד זה נצל את האמון שניתן בו כדי לעשות את שהועד לעשותו: "ביד אשה ימכר ה' את סיסרא" הענש על היות אויב לה' הוא כאמור ענש מות, וכזה הוא ענשה של אם סיסרא: מות בנה. נולד בן — לאמו נולד, מת — לאמו מת. קריאת השמות, אשר היא העושה את הקרוי בשם לנפש חיה, מלאכתו של אדם הראשון היתה (בראשית ב', יט), גם לאשתו קרא בשם (שם ג', כ), ומכאן ואילך עוברת מלאכת קריאת השמות לאשתו משום שהיא אם כל חי, היא הנותנת חיים לנפש, ועל כן זו היא הנותנת שמות לבניה (שם ד', א; שם שם, כה). מת בן מי מחסרו אלא אמו (שם, שם), אין האם יכולה להפרד מגויות ילדיה (שמוא"ב כ"א, י) וזו היא הזקוקה לנחומים לאחר מות הבן (שם י"ב, כד). מותו של בן הוא מכת מות לאם. במות בנה אין לה המשך. נכרת ביתה של אם סיסרא. וכאילו לא די בזאת, רווי ענשה קלון: גם מצד מותו הלא מכובד של בנה וגם מצד הטון הרווי שמחה לאיד בו מסופר מעשה זה שלאחריו אין תקומה לאם. אם סיסרא נמשכת אל החלון, היא ממתינה. תחלה למסע הנצחון של בנה, ועל-כן גם חכמות שרותיה עמה: כל צוות המלוכה נושא עיניו לזאת (ואין פלא בכך כי היא האחת מבין השלש אשר לא השקיפה בעד החלון לבדה). אך היא עודנה מצפה ובנה לא בא. תחת לצפת במסע הנצחון היא צופה אל האין, ומתמלאת חששות³. מלשון הכתוב ניתן לחשב כי נשבר גאון מלכותה וכי הנה מתמוטטת היא לעיני שרותיה: "בעד החלון נשקפה ותיכב אם סיסרא בעד האשנב" (ה', כח). חז"ל נהגו לפרש "ותיכב" מלשון תרועה. ולעמתם יש המפרשים זאת מלשון דבור, כמו ניב

3 "שלשה הן שלא המתינו בשלותן שש שעות ואלו הן: אדם וישראל וסיסרא... סיסרא שנא"

שפתיים, ויש המפרשים מלשון ראייה, מן בבת העין, מה שיוצר תקבלת מלאה בפסוק זה כדרך בנינה של שירת דבורה. טור-סיני מרחיק ואומר כי לא רק שלשון תרועה רחוקה מאד מתכן החרח כלו, אלא שלמעשה כל פעל נוסף אינו דרוש בענין. ואולם, הוא מציע: אותיות "וחיבב" הן ממש הפוך סדרן של אותיות "בביתו", ולדעתו, זהו אולי מה שצריך לאמר בסגנון טבעי במקום זה: "בעד החלון נשקפה בביתו אם סיסרא בעד האשנב", כי כך צריך היה לתת בטוי למעבר המעמד משדה הקרב אל ביתו של סיסרא, שם חכתה לו אמו.⁴

ברם על-אף חששותיה הריהי מלכה. לכה מלא חרדה, והיא מדברת מלכות. רק תשובה אחת לה מדוע יאחר בנה, אך אחת היא מעלה על שפתיה (ואינה מעלה על שפתיה את שמעלה על לבה), שפתיה מנסות להרגיע את לבה: "אף היא תשיב אמריה ל ה", ולא "להן" (ה', כט)⁵. אפשר לראות בדו השיח שאצל החלון נוסח שגרתי בו פותחת המלכה בשאלה מקובלת ונענית תשובה מקובלת, שלכן נאמר "תענינה", ולא "תענינה". אבל שרותיה מרגישות כי במעמד זה שרויה גברתן במתח, והחכמות בהן רואות כי זאת הפעם עליהן לשדל לבה לדבריהן, והן רואות גם כי מבקשת היא להחזיק מעמד, ועל-כן הן מעמידות פנים כי הכל כשורה, ועונות כשגרה: נצח בנה נצחון מוחץ ועסוק הוא באסוף השלל.

לכה אומר לה, ועל-אף זאת, תחת לפרש לחדרה להתיפח היא נשאר עומדת בחלון, כאילו עדיין מצפה היא לשוב בנה המנצח, כאחאב — אשר על-אף שנפצע אנושות במלחמה נותר מעמד במרכבתו נכח המערכה, לבל ינוס העם בעקבותיו (מל"א כ"ב, לה) — כי על-כן מלכה היא. וכך נותרה אצל החלון צופה אל ההעדר. מחלונה נשקף אליה קץ המלוכה (הכנענית) וקץ מלכותה כגבירה וכאם.

ב. מיכל בת שאול

גם מיכל הגה מלכה, ובת מלך. בת למלך מקים שושלת ואשת מלך מקים שושלת, ושניהם מלכים בארץ ישראל.

במבט ראשון נראית מיכל להיות יוצאת-דופן מבין השלש: כאילו חטאה לאדם (לדוד) ונענשה בידי ה'. ולא כן הוא. אמת, קשה יותר לאמר עליה כי היתה אויבת ה', ועם זאת היה בהתנהגותה משום פגיעה בה', כי בזה בלבה לדוד המפוז ומכרכר לפני ה' (שמוא"ב ו', טז). ובכך אמנם מאשימה דוד בתשובתו לה, כי לא לו בזה, אבל לעבודת ה'. הוא מסיט את הדגש מ"מפוז ומכרכר" אל "לפני ה'". וכמו במקרה של

(שופטים ה'): מדוע בושש רכבו לבוא. בכל יום היה למד לבוא בג' שעות בד' שעות ועכשו באו שש שעות ולא בא" (בראשית רבה י"ח, ט). 4 נה. טור-סיני, פשוטו של מקרא, כרך שני, עמ' 66. 5 כמו: "על משמתי אעמדה ואתיצבה על מצור ואצפה לראות מה ידבר בי ומה אשיב על חוכתי" (חבקוק ב', א); וכן: "ואען ואמר אל המלאך הדבר בי" (זכריה ד', ד).

[4]

האשה הנשקפת בעד החלון

אם סיסרא, כך גם כאן, יש יחס בין היות אויבת לה' לבין היות אויבת לעם ה'. אמר לה דוד כי שחק לפני ה' אשר בחר בו להיות נגיד על עם ה'. היינו בעבודת ה' על המלך לבוא במגע עם העם, שהעם הוא עם ה', וזהו גם כבודו של המלך: "עמם אכבדה" (שם, כב). וענשה: "ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד עד יום מותה" (שם, כג) נראה כי בא מיד ה', אך בדיקה מדוקדקת של דברי דוד ושל קורות יחסי דוד-מיכל תעמידינו על כך שענשה בא לה מידי דוד, אשר הועד לכך על-ידי ה' (שמו"א ט"ז, א). וכך אמנם מגיד לה דוד: "לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצוֹת אתי נגיד על עם ה'" (ו, כא), רוצה לאמר: לא לך המלוכה, נכרתה המלוכה מבית אביך ובידי ניתנה, ואני הוא המצווה להסבה מבית אביך, אשר כבודם היה יקר בעיניהם ולא כבוד ה'. מכאן משתמע כי לא ייתכן אשר יקים לה דוד זרע, שבכך יהיה המשך יושבי על כס המלוכה מבית שאול, ונמצא דוד לא מקיים את שהועידו ה' לעשותו: להעביר המלוכה מבית לבית. ומכאן: ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד עד יום מותה — מלמד שלא קרב עוד דוד אליה (ור' פרוש הרלב"ג בענין זה).

משהו מושך את מיכל לעמד בחלון, היא ממתנה, ממתנה לדוד. "והיה ארון ה' בא עיר דוד ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון" (שם, טז). ואומר אבן ג'נאח: וכאשר נשקפה מיכל בת שאול בעד החלון בא ארון ה' עיר דוד. אפס לא היתה זו מקריות זמנית כי בעת שנשקפה מיכל בחלון בא ארון ה'. לא כי, מיכל חכתה לבואו, חכתה כי יבוא דוד עמו, ועת שבא ארון ה', כבר היתה מיכל נשקפת בעד החלון. והנה משום שמלכה היתה, ראתה בעד החלון את קץ המלכותיות, ומשום שמלכה היתה, הקיץ הקיץ על מלכותה.

מיכל רואה בהליכותיו של דוד התנהגות שאינה יאה למלך, והיא שבת-מלך היא שונים מושגיה לגבי ההתנהגות המלכותית מאלה של דוד. הוא: נגלה נגלה, ועוד זאת לו לכבוד ("עמם אכבדה"), והיא: כל כבודה בת מלך פנימה. דוד אמנם מלך הוא, אך אינו בן מלך (ליתר דיוק רוצה צאן היה). שלמה, לעמת-זאת, כבר לא ירקד עם העם (מל"א ח', ה). ועל-כן נאמר כי זו שנשקפת בעד החלון (ו', טז) מיכל בת שאול היתה, היינו בת המלך, ואת הנעשה ראתה בעיניים של בת מלך: "ותרא את המלך דוד מפוז ומכרכר": כל העם פוז וכרכר, אך זה אין שום דבר מיוחד להבחין בו, אבל המלך, בקרב עמו שומה עליו להיות מלך, על-כן לא את דוד ראתה, כי אם את המלך, ומכאן הבו שבוה לו, ומטעם זה מפוז ומכרכר ראתה אותו לפני ה', ולא עובד עבודת קדש.

דוד ברך את העם, ומשהלך כל העם איש לביתו, שכ גם דוד — שבביתו דוד הוא,

6 ספר הרקמה לר' יונה אבן ג'נאח בתרגומו העברי של ר' יהודה אבן תיבון, הוצאת האקדמיה ללשון העברית, ירושלים, תשכ"ד, שער יט(יח).

ולא מלך — לברך את ביתו (שם, יח-כ) ואשתו יצאה לקראתו⁷. זוהי תחלתו של ספור אידיאלי. אך פתע מוזעזעת השלוה בדבר מיכל אל דוד בכוז (כ). הנה כי כן נהפכים פני הכתוב: דוד שב אל אשתו, ולקראתו — בת שאול⁸; דוד שב אל ביתו והנה מבית שאול יוצאים אליו. "ותצא מיכל בת שאול לקראת דוד": בת המלך יצאה לקראת זה שאיננו מלך עוד בעיניה. היא לו בעיני מלכות: "מה נכבד היום מלך ישראל", אף הוא ישיב אמריה לה — בעיני מלוכה: "לפני ה' אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו לצות אתי נגיד על עם ה' על ישראל". אכן שב דוד לברך את ביתו.

כבר נקשר גורל דוד ושאול ביציאת נשים לקראת המלך ולקראת דוד, וזאת כבר בראשית היחסים ביניהם: "ויהי בבואם⁹ בשוב דוד מהכות את הפלשתי ותצאנה הנשים מכל ערי ישראל לשיר והמחלות לקראת שאול המלך בתפים בשמחה ובשליש; ותענינה הנשים המשחקות¹⁰ ותאמר הנה שאול באלפו ודוד ברבבותיו; ויחר לשאול מאד ורע בעיניו הדבר הזה ויאמר

7 "אר"י בן חלפחא: מימי לא קריתי לאשתי אשתי ולביתי ביתי, אלא לאשתי ביתי ולביתי אשתי" (רות רבה פרשה ב', ח).

8 מענין הוא האופן בו מוצגת מיכל במקרא. י"ח, כ: "ותאהב מיכל בת שאול את דוד". כאן נקראת מיכל "בת שאול", משום שהיא מוצגת לראשונה בספור (להוציא שם, י"ד, מט, שם היא נזכרת בתוך רשימת חולדות). ועודנה "רק" בתו של שאול, וכן כדי להראות את הנגוד בין יחסם של בני שאול לדוד ליחסו של שאול עצמו לדוד. מטעם זה היא נקראת "בת שאול" גם כמה פסוקים לאחר מכן (שם שם, כח). את דוד הצילה באמרה לו להמלט. בהורידה אותו בעד החלון וקנתה תרפים אל המטה. מיכל אשתו (שם י"ט, יא-יד), חו שאול זועף עליה בשל כך והעונה לו דבר בענין זה היא מיכל (שם שם, יז — פעמים). כי בהצילה את אהובה מפני אביה איננה בת שאול, כי אשת דוד. והנה: "ושאל נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש אשר מגלים" (שם כ"ו, א). מיכל בת שאול היא, באשר יכול הוא לתתה לאשר יתפץ (שם י"ח, כב; כז), אך זאת הפעם נתנה לאיש אשת דוד, ולא רק בת שאול, ללמדך: לא פקעה הברית בינה לבין דוד גם בהנתנה לאחר על-ידי אביה.

לאחר זמן תובע דוד מאבנר את מיכל בת שאול (שמו"ב ג', יג). האם נרמז בכך יחס מנוכר מצדו של דוד כלפי מיכל? האם אות הוא, כי הוא רואה אותה כבת שאול? אם כן, מדוע זה מבקש הוא מאיש בשת את מיכל אשתו (שם שם, יד)? אל אבנר פונה דוד כפי שפונה, כדי להיות בטוח, כי אכן לצדו הוא, כי אכן חפץ הוא "להעביר הממלכה מבית שאול ולהקים את כסא דוד על ישראל ועל יהודה מן ועד באר שבע", כדבריו (שם ג', י). וראש להעברת הממלכה מבית שאול לדוד היא העברת בת שאול לדוד. ולאיש בשת מוזכר דוד, מי הוא המלך: לא עוד בת שאול היא אשר תנתן לאשר ייטב בעיני אביה המלך, כי אשת המלך דוד היא אשר תנתן לאשר ייטב בעיניו, קרי: לו לעצמו. ולא בלי צדק הוא עושה זאת: אין להכחיש את המהר ה"מלכותי" אשר נתן בעבורה, "אשר ארשתיה לי במאה ערלות פלשתים".

דוד כנעסו מדבר אל מיכל (שמו"ב ו, כא). זו הפעם היחידה שמדבר דוד אל מיכל, ומחנך שיחו אליה ברור, כי לא אל אשתו מדבר הוא, ואף לא אל בתו של שאול, כי בהתנהגותה איננה בעיניו לא מלכה ולא בת מלך; איננה יודעת מה הוא כבוד המלכות.

9 כל המלים המודגשות מופיעות גם בספור העלאת הארון וכל הכרוך בו (ו, ה-כג).

10 דבשה"י א ט"ו, כט הנסח הוא: "ותרא את המלך דוד מרקד ומשחק".

[6]

האשה הנשקפת בעד החלון

נתנו לדוד רבבות ולי נתנו האלפים ועוד לו אך המלוכה; ויהי שאול עוין את דוד מהיום ההוא והלאה (שמו"א יח"ח, ו-ט). מאז מתחדשת פרשת צליחת הרוח הרעה אל שאול בר בכד עם צליחת רוח ה' על דוד, כי התנבא בתוך הבית, כבר ממחרת יום נצחוננו של דוד, את קץ ביתו והקמת בית דוד, וזאת בקש מאד למנע. "ויהי ממחרת ותצלה רוח אלהים רעה אל שאול ויתנבא בתוך הבית ודוד מגנן בידו כיום כיום והחנית ביד שאול; ויטל שאול את החנית . . . ויסב דוד מפניו פעמים; וירא שאול מלפני דוד כי היה ה' עמו ומעם שאול סר; ויסרהו שאול מעמו וישמהו לו שר א ל ף ויצא ויבא לפני העם" (שם שם, י-יד)¹¹.

ומיכל נושאת את משא שאול, כי בתו היא, וענשה בא לה מיד רעה. ולא סתם רע: את חייו הוא חב לה, ואת חייה — שבהצילה את חייו סכנה את חייה, כי נתונה היתה אז לשגעון המות של אביה. דוד אמנם מתחזה לרעה בבקשו אותה חזרה אליו (שמו"ב ג', יג-יד), כפי שהתראתה יעל כידירתו של סיסרא ובקשה אותו לסור אליה. וכדומה למעשה יעל בסיסרא עשה דוד למיכל: מכת מות הנחית עליה. "א"ר שמואל: ד' חשובים כמתים: סומא ומצורע ומי שאין לו בנים ומי שירד מנכסיו . . . מי שאין לו בנים מניין? שנא' 'הבא לי בנים ואם אין מתה' וגו'" (בראשית רבה פרשה ע"א, ט)¹². נגזר גורלה ביד דוד להיות כגורל עשר הנשים הפלגשים אשר הניח לשמר הבית בברחו מפני אבשלום בנו, ואשר בא אבשלום אליהן בעצת אחיתפל (שמו"ב ט"ז, כא-כב), ואשר לכן לא בא עוד דוד אליהן "ותהינה צרות עד יום מתן אלמנות חיות" (שם כ', ג). אולי ראה דוד צד השווה בינו לבינה, שגם היא שהיתה אשתו נתנה לאחר, ועתה עצורה היא לו (על-פי דברים כ"ד, א-ד). נשאלת רק השאלה, מדוע החזירה דוד אליו להיות אלמנה מבעלה בחייו, ועקרה על-אף שלא סגר ה' רחמה.

בשום מקום לא נאמר כי מיכל עקרה היתה. על כך נטיב לעמד, אם נעקב אחר יחסי דוד-מיכל מאז נמלט דוד, שעד אז טרם הספיקו לשהות יחדו. אין אנו יודעים אם בקשה מיכל לשוב אל דוד, אין לנו כל רמז בענין זה, ורק יודעים אנו כי על-פי מצותו החזרה, על-סמך הסכם שהיה לדוד עם אבנר, מיצגו הרשמי של בית שאול, וזאת כבר לאחר שמעה את השמועה אל מות אביה ואחיה והסוב הממלכה מבית אביה אל דוד; ופי האשה לא נשאל.

ודוד לקח נשים על פני מיכל בברחו מפני שאול: את אביגיל ואת אחינעם לקח לו

11 לא בכדי שרו הנשים: "הכה שאול באלפו" ב"יד" חסרה, כי: "ויאמר א כה בודו ובקיר" (שם, יא), כמו בקשו לאמר: הכה שאול בשר האלף שלו.

12 יש הדורשים: "שלשה הן שנתקשו בשעת לידתם ומתו כשהן חיות. ואלו הן רחל ואשת פנחס ומיכל בת שאול . . . מיכל שנא' ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד עד יום מותה. א"ר יהודה בר סימון עד יום מותה לא היה לה, ביום מותה היה לה. הה"ד (דה"א ג) הששי יתרעם לעגלה אשתו. ולמה קורא אותה עגלה? א"ר יהודה בר סימון: שפעת כעגלה ומתה" (בראשית רבה פרשה פ"ב, ח).

דוד (שמו"א כ"ה, מג-מד). רק לאחר מכן, ואולי אף כתגובה לכך (שכן נאמר הדבר מיד בפסוק הבא), ניתנה מיכל לאחר (שם כ"ו, א). גם לאחר מות שאול ובניו והסוב המלוכה אליו, לא מהר דוד להחזיר את מיכל אליו. תחת זאת מוסר הכתוב כי נולדו לו בנים, ומתברר כי נשים חדשות לו, ועל אחת אף נאמר: "א ש ת ד ו ד" (שמו"ב ג', ה) (מה שהביא את בעלי המדרשים לחשב כי היא היא מיכל). והנה דרש דוד את מיכל מאבנר כתנאי במשא ומתן פוליטי ביניהם. הקוראים כבר מתוחים לקראת הפגישה הנרגשת שתהיה בין דוד למיכל, בזכרם את אהבתם, והנה בשיא המתח לקראת הפגישה — כבר שב פלטיאל בן ליש מאחרי מיכל — נקטעת הסצנה וכל פגישה בין דוד למיכל אינה מזכרת — והרי יש במקרא תאורן של פגישות נרגשות בין אוהבים (גם אויבים-אוהבים) אשר לא נתראו זמן רב, כגון: יעקב ועשו, יעקב ויוסף — ותחת תאור הפגישה נאמר רק, כי לקח לו דוד עוד נשים ופלגשים בבואו מחברון לירושלים וכי נולדו לו עוד בנים ובנות (שם ה', יג-טז). ומגדיל הכתוב בהקדימו את המאוחר, כך למשל מזכר שלמה בפסוקים אלה (יד) והוא נולד שנים לאחר המריבה עם מיכל, ללמדך: לא חפץ כלל דוד לפגש במיכל, קל וחמר לשהות במחיצתה, והשיבה אליו מטעמים פוליטיים בלבד¹³. כל דרכיו של דוד עם מיכל מבוססים על שקולים פוליטיים, תוך שהוא מנצל את אהבתה הרבה אליו. על דבר אהבת מיכל לדוד אומר קויפמן, כי זהו המקום היחיד במקרא בו מסופר על אהבת נערה לגבר; כאילו שודדה כאן מערכת העולם המקראי¹⁴. בגידתו של דוד — המתחזה כנייד — במיכל מתחילה אפוא זמן רב לפני המעשה בחלון, דוברי דוד אליה שהם הודעה בחינת בסוף פסוק, הם גם הודאה במעשה שתחלתו זה כבר. ומכאן גם פליטת הקולמוס בשמואל ב כ"א, ח בדבר הוקעת הבנים אשר ילדה מיכל לעדריאל המחלתי, ללמדך: לא עקרה היתה מיכל, אך לו היו לה בנים כי אז היה דוד הורגם. בעקבה עשה דוד: עם מיכל בהשיבו אותה אליו, אל תחום שליטתו. רק בהיותה במחיצתו יהיה בטוח כי לא תלד (ומה שאיננו יודעים כי ילדה לפלטיאל בן ליש אינו ראייה, שהרי גם איננו יודעים כי ילדה בת-שבע לאוריה החתי). ראש להעברת הממלכה אליו הוא רואה בהשבת מיכל בת שאול אליו למען לא תלד לו בנים.

לא רק מכת מות הוא ענשה של מיכל מיד דוד, כי גם ענש רווי קלון. "והייתי שפל בעיני ועם האמהות... אמר לה אין את נקראת מן האימהות אלא מן האמהות" (ילקוט שמעוני שמו"ב, קמ"ג)¹⁵. ומה ענין אמהות אצל אימהות? "אמר הקב"ה: עד

13 וכאמת בשום מקום לא נאמר, כי אהב דוד את מיכל, ורק נאמר: "וישר בעיני דוד להתחתן במלך ולא מלאו הימים" (שמו"א י"ח, כו): ולא ימלאו הימים ויהיה הוא עצמו המלך.

14 קויפמן, תולדות האמונה הישראלית, כרך שני, ספר ראשון, 165.

15 השוה רות רבה פרשה ה, ה: "ותאמר אמצא חן בעיני ארני וגר ואנכי לא אהיה כאחת שפחותיך וגו'. א"ל: ח"ו אין את מן האמהות אלא מן האימהות". זו שאינה מן האמהות (על-אף שמצבה החברתי

מתי תהא הצדקת הזו מצטערת, בדין הוא שתפקד, לא תהא כאחת מן השפחות. מיד: ויזכר אלהים את רחל" (מדרש תנחומא בראשית "ויצא", ט). אשה אשר לא היו לה ילדים בזויה היתה בלא התחשב במעמדה: "ויבא אל הגר ותהר ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה" (בראשית ט"ז, ד).

קשורים יחסי דוד ומיכל בחלון: בעד החלון שלחתהו (שמו"א י"ט, יב) מפני אביה¹⁶ בחשבה בלבה להצילו לעצמה, ובעד החלון שלחתהו מלבה ("ותבו לו בלבה")¹⁷. ודוד אכן נמלט מפני אביה ומפני ביתו (גם מפני גנוני המלכות) ובכלל ביתו — מיכל. בעד החלון הצילתהו ממות, משום שהיתה בת שאול וידעה על-כן תכניותיו של אביה (שם שם, יא) ובעד החלון הנחית דוד על זו שסכנה חיייה בעבורו (שם, יז) מכת מות, משום שהיתה בת שאול. היא הורידתהו בעד החלון מפני המות, ובגינו עלה המות חלונה, ונכרתו חיים ממנה ומבית אביה. לא קיים דוד שבועתו לשאול (שם כ"ד, כ-כב)¹⁸.

ג. איזבל

שונה מעמדה של איזבל ממעמד קודמותיה: איזבל בת מלך נכרי ומלכה בישראל, ומכאן חטאה לה, שנסתה להזנות את עם ה' מאחרי אלהיו. על עבודת הבעל בימי איזבל אומר קויפמן כי היתה תופעה חדשה לגמרי בתולדות ישראל. אחאב בנה בעטייה של איזבל בית-מקדש ומזבח לבעל בשומרון. היה לה לאיזבל חבר "נביאי הבעל" קרי: חבר כהנים שעבדו את הבעל עבודה אכסטטיית (מתוך התגודדות בתרבות וברמחים ופסוח על המזבח) והם "אכלי שלחן איזבל" (מל"א י"ח, יט), והם מבני לויחה שהביאה אתה בלי ספק מארצה. עבודת הבעל נערכה בפומבי ובפאר בעיר הכירה. זו הפעם הראשונה שאנו שומעים על עבודה כזאת בארץ ישראל. עבודה זו הסעירה את רוחם של יראי ה', והיא שחתמה אל גור-דינו של בית עמרי. עוד טוען קויפמן, כי ההשקפה בדבר התפסות ישראל לסינקרטיסמוס של שלוב בעל עם ה' בימי אחאב ואיזבל אין לה על מה שתסמך מן המקורות. עבודת הבעל של איזבל היא פולחן מיוחד, ודבר אין לו עם פולחן ה'. עבודת ה' ועבודת הבעל היו שתי רשויות נפרדות. העם פסח על שתי הסעפים¹⁹.

הכלכלי בשפלי: גירות ועניה) ואשר וקוקה לחסדי שמים למען יפתח רחמה (עשר שנים היתה נשואה למחלון ולא היו לה ילדים), מן האימהות היא. וראש ברכתה: מורעה יצא דוד. וזו שאינה מן האימהות (על-אף שאינה עקרה), כי מן האמהות (על-אף שמלכה בת מלך היא) צריכה לחסדי דוד. והיותה אשת דוד הוא ראש אסונה.

16 היתה זו כנראה דרך מקובלת להצלה. (ר' יהושע ב', טו).

17 גם גלית, אשר בגין נצחון דוד עליו נתנה לו מיכל (שמו"א י"ז, כה), בו לודד (שם שם, מב).

18 וכמוכן גם בשמו"ב כ"א, ח. 19 קויפמן, שם, 225.

איזבל היא שהביאה את פולחן הבעל הכרוך בכשפים ובתזונונים (מל"ב ט', כב) לישראל. אלא שכאמור אין האלילות חטא לגויים, אבל הזנאת ישראל מאחרי ה', שהאלילות חטא היא לישראל, ובגינה ייענש. והחוטא לעם ה', המביאו לידי כך שיענש, אויב ה' הוא. אפס גדול חטאיה של איזבל הוא רצח נבות הזרעאלי על-פי עדות שקר, ועברה בכך על "לא תחמד", "לא תענה ברעך עד שקר" ו"לא תרצח", שהן מצוות שכליות המחיבות גם את הגויים, בנגוד לעבודת ה' הכוללת מצוות שמעיות, המחיבות את ישראל לבדו.

היות שמבין השלש היתה איזבל היחידה שרצחה בפעל, הרי היא גם היחידה שנענשה במות בגופה. אך בכך לא סגי, כי כולל ענשה גם את עונשן של קדמותיה: אין לה המשך. נכרת ביתה במות בניה ואישה. אחאב נפל במלחמה (ולא בידי יהוא נענש ולא בימיו באה הרעה על ביתו, יען כי נכנע מפני ה' (מל"א כ"א, א, ט)). אבל לעומת מות הגבורים של אחאב נעדר כבוד ממות בניה. אחזיה המלך נפל בעד השככה בעליתו (מל"ב א', ב) ומת בלי להשאיר יורש. ומלבד אפן המות הלא מכובד לגבי מלך, עוד נוספת לכך פרשת שליחת שרי החמשים ואנשיהם לשאל בבעל זבוב היקום מחליו והאכלם באש מידי אליהו, עד שכרע שר החמשים השלשי על ברכיו ובקש מאליהו, כי יחוס עליו ועל אנשיו, ואז הודיע לו אליהו, כי מות ימות אחזיה. וכן היה. ויהורם המלך — הכרח לנוס מפני אחד משריו ומת מידיו במנוסתו¹⁹.

כבמקרים הקודמים, כך גם איזבל נענשה מיד אדם שהועידו ה' לכך (שם, ז-י), ואף אדם זה התראה כידיד, ובגד. זהו אותו יהוא ששלח יהורם אליו שני רכבים לשאל שלום (שם, יז-יח) ולאמר שלום (יט)²⁰, ויצא לקראתו בעצמו כשהוא פצוע ושאלת שלום בפיו (כב). גם בפעם זו כבפעמים הקודמות (כמעשה יעל המזמינה את סיסרא לסור אליה וכדוד המשיב את מיכל אליו) נעשה הדבר במרמה (כג). והנה הידיד הבוגד הוא גם יורש המלוכה, כפי שהיה במעשה דוד ומיכל. מעשה יעל וסיסרא יוצא דופן מבחינה זו, באשר סיסרא אינו מלך בישראל וגם אין המעניש (יעל) אדם מישראל. על-כן זוכה עושת דבר ה' במקרה זה בכרכה תחת מלוכה.

איזבל כקודמותיה מחכה בחלון, היא מחכה ליהוא. "ויבוא יהוא יזרעאלה ואיזבל שמעה... ותשקף בעד החלון" (ל). ומפרש אבן ג'נאח: וכאשר שמעה איזבל

19 קוי דמיון יש בין מוחו של יהודם לבין מוחו של סיסרא: שניהם נסו, אלא שסיסרא נס ברגליו, כי פגע ברק במרכבתו (שופטים ד', טו), ואילו יהורם נס ברכבו (מל"ב ט', כג). סיסרא נס אל ידיד שיבגד בו, ויהורם נס מפני ידיד שבגד בו. סיסרא נא מן המלחמה אליה בא מוכן ומצוייד, ויהורם נס ממלחמה אשר לא ידע כי מצפה לו. והמכריע מכל: יהודם מת ביד איש מלחמה, בעוד סיסרא מת ביד אשה.

קוי דמיון יש גם בין סבת מוחו של יהורם לענשה של מיכל: מיכל נשאה אח משא שאל המלך, אביה; ויהורם נשא את משא אחאב המלך, אביו (שם ט', כה).

20 גם שאלת השר אל יהוא, לאחר שנמלט הנער הנביא שהודיעו יעדו, היתה: "השלום" (יא).

[10]

האשה הנשקפת בעד החלון

כי בא יהוא יזרעאלה...²¹. לשיטתו זהים למעשה איזבל ומעשה מיכל מבחינת התאור הזמני. ואמנם כך. לא היה זה צרוף זמנים מקרי, כי היתה איזבל בחלון בעת בוא יהוא. לשון הכתוב מוסרת לנו, כי התכוננה איזבל לבוא יהוא חצרה. לו היה זה אך צרוף מקרים, היה פרושו של דבר כי שמעה איזבל, כי בא יהוא בשער. אך לו היה זה כך, היתה לשון הפסוק: "ותשמע", שהוא זמנם של יתר הפעלים בפסוק, מה שמצביע על אשר הפעולות כלן מתרחשות בזמן אחד, כגון: "וישמע אברהם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלש מאות וירדף עד דן" (בראשית י"ד, יד); "ותשמע את השמועה אל הלך ארון האלהים ומת חמיה ואישה ותרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה" (שמו"א ד', כ)²². "שמעה", לעמת זאת, מרמז על אשר זה כבר נודע הדבר והפך מקובל, כגון: "אמת הדבר אשר שמעתי בארצי על דבריך ועל חכמתך" (מל"א י', ו); "ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל הגוים... אשר לא שמעו את שמעי... (ישעיה ס"ו, ט).

ואיזבל לא יכלה לשמע זה כבר את דבר בואו של יהוא בשער, כי טרם בא בו. אבל מצא הכתוב לנכון לחזור על דבר בואו אל יהוא יזרעאלה (ו', כט-ל), ואת דבר בואו זה שמעה, גם ידעתהו לפרטיו, מה שמתחוויר מדבריה אל יהוא: "השלום זמרי הרג אדניו" (לא). הווה אומר: לא רק את מעשיו ידעה, כי פנתה אליו באותה מלה עצמה בא יצא בנה המלך לקדמו, "השלום". ולרעת אבן ג'נאח לא כנתה אותו איזבל זמרי הרג אדניו, אלא אמרה זה כדי להפחידו וליראו, כלאמר: רעה תהיה אחרית בגרך, כאשר רעה היתה אחרית זמרי²³. גם היא כאם סיסרא בטוחה היתה במפלת האוייב, אלא שאיזבל ידעה כי יפל אויבה רק לאחר מותה שלה. איזבל שמעה אפוא כי בא מותה, והתכוננה לקראתו: שמה בפוך עיניה והיטיבה את ראשה, כי למות מלכה חפצה. או השקיפה בחלון. היא לא חכתה עד אשר יבואו להרגה, כי יצאה לקראת מותה בהדר מלכותי. מטעם זה אומר הכתוב: "ותשקף בעד החלון", ולא "נתשקפה", כי היתה אקטיבית בעמדה בחלון, כפי שהיו הסריסים: "וישקיפו אליו שנים שלשה סריסים" (לב)²⁴.

21 ספר הרקמה, שער ו (ה).

22 יש פסוקים בהם פעולת-תגובתו של השומע ל"וישמע" באה בפסוק שלאחר מכן. כגון: ירמיהו כ', א; ל"ו, יא. ובמקום אחד מתעכבת התגובה-פעולה עד לפסוק הרביעי: שם ל"ח, א-ד. ושלשה מקומות הם בהם "וישמע" בא בסוף פסוק, אות הוא כי שמע השומע דבר אשר לא ישר בעיניו, ומתכנן הוא את תגובתו — העונש אשר יעניש את זה אשר אין שמועתו טובה, והתכנן נכר אם במספר הפסוקים הרב המוקדש לתאור המעשה (במדבר י"ב, ב — התגובה שם שם, ד-יא; שמו"א י"ז, כג — התגובה שם שם, כו-נד). ואם בהנתן התגובה לאחר זמן (בראשית ל"ה, כב — התגובה שם מ"ט, ד).

23 ספר הרקמה, שער כ"ח, (כו).

24 שנים הם הגברים הנשקפים בעד החלון במקרא: אבימלך (בראשית כ"ו, ח) והחכם (משלי ז', ו). הללו נשמרים בהשקפם בחלון מעסקי נשים לא כשרים אשר בנפשם הם. אבימלך משקיף ("אוי להם

מיכל נשקפה בחלון, היינו בעמדה בחלון היתה פסיבית, לא מן החלון דברה דבריה, אבל יצאה לקראת איש ריבה. אם סיסרא, לעומתן, לא יצאה לקראת אשת ריבה, כי לא היתה בקשר עמה. גם לקראת בנה לא יצאה, שכבר קדמתה אשה ויצאה לקראת בנה, הלא היא אשת ריבה: "ותצא יעל לקראת סיסרא" (שופטים ד', יח). רבוי פעלים תכוף למעשה ההשקפה בחלון: והיה ארון ה' בא עיר דוד ומיכל בת שאול נשקפה בעד החלון ותר א את המלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה' ות בז לו בלבה; ויבוא יהוא יזרעאלה ואיזבל שמעה ות שם ב פוך עיניה ותיטב את ראשה ות שקף בחלון. יוצאת דופן היא אם סיסרא: אין "ו" החבור בין הנעשה לבין השקפתה בחלון, פעולותיה מופרדות בשני פסוקים: בעד החלון נשקפה ותיטב אם סיסרא בעד האשנב...; חכמות שרותיה תענינה אף היא תשיב אמריה לה. אין המתארע מתארע במהירות כמו במקרים האחרים, ללמדך: כבר זמן רב ממתינה אם סיסרא לבנה וזמן תעמד עוד ממתינה לו, וזאת משום שאין גורלה בידה, אין היא יכולה לצאת לקראתו — שזוהו פשר העמידה בחלון — שכבר קדמתה יעל ביציאתה לקראתו, יעל לקחה את גורל אם סיסרא בידה, ומכאן: ההעדר הוא גורלה.

רק בפסוק שלאחר השקפתה בחלון בא יהוא בשער, והיא, שחכתה לו בחלון, קראה אליו. רק אז נשא פניו אל החלון. והנה גם כאן האשה המשקיפה בחלון היא הפותחת בדרשיח עם איש חרמה. שונה מהן, טוב, אם סיסרא, אשר לא היתה בדרשיח עם אשת חרמה (אמנם בחלון היא הפותחת בדרשיח המנבא מפלה לאוייב) כי טוב קדמתה אשת ריבה, אשר פתחה דבר אל סיסרא-בנה.

לא מכובד היה מותה של איזבל: שמטוה מן החלון ונתו דמה על הקיר, ורמסוה הסוסים ואכלו הכלבים את נבלתה. אבל בהליכתה המלכותית לקראת מותה מחקה את אופן מותה, ויהוא שלא יכול היה להתעלם מכך, צוה לחלק לה כבוד אחרון: "פקדו נא את הארורה הזאת וקברוה כי בת מלך היא" (לד).

*

בשלת המקרים מחכות הנשים לבואו של אדם: "מדוע בשש רכבו לבוא" (שופטים ה', כח); "והיה ארון ה' בא עיר דוד" (שמו"ב ו', טז); "ויהוא בא בשער" (מל"ב ט', לא). אם סיסרא חכתה לבנה, מיכל לאהובה-אויבה, ואיזבל להורגה. אם סיסרא צופה אל קץ מלכותה ודמות לו — האין. מלמעלה למטה צופה מיכל אל קץ המלכות בדמות דוד המפוז והמכרכר. וממרומים משקיפה איזבל אל מקיץ הקץ על מלכותה בדמות זמרי הורג גברתו, אשר בושש לבוא בשער תחתיה, ואליה לא יעלה.

לרשעים שאין עיניהן תלויות אלא לדבר ערוה. מלמד שהיה מדיק עליהן בכל עת להסחכל בה". (מדרש הגדול בראשית כ"ו, ח) ועל-כן נזהר, והחכם ממשלי מזהיר ועל-כן "נשקף". ומטעם זה לא נאמר בפסוק זה "וישקיפו אליו בעד החלון", אלא "וישקיפו" בלבד, שדייק כאן הכתוב מאד, מה גם שהמשקיפים הללו סריסים היו.